

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДІАГНОСТИКИ СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Обґрунтовано необхідність та методологічні підходи до проведення діагностики соціально-економічного розвитку молокопереробних підприємств регіону.

Ключові слова: сталий розвиток, молокопереробне підприємство, індекс людського розвитку, діагностика.

O. M. VOLSKA

Kherson National Technical University

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF DIAGNOSTICS OF THE STATE OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF MILK PROCESSING PLANTS

Abstract – The aim of the paper is the rationale for the development and evaluation of the theoretical foundations of milk processing plants in Kherson region from position requirements of sustainable development. Among the food items of particular importance to all segments of the population is dairy products. Milk processing plants affect the economic and social achievements of the region, the state of the environment. So it should meet the basic requirements of sustainable development. Necessity and methodological approaches to the diagnosis of socio-economic development of milk processing plants in the region.

Key words: sustainability, milk processing plants, human development index, diagnosis.

Постановка проблеми. Для реалізації стратегічних планів України щодо європейської інтеграції, необхідно забезпечити високий рівень соціально-економічного розвитку за критеріями, які використовує світове співтовариство. Реформування системи управління регіонами передбачає збільшення їх повноважень та відповідне зростання відповідальності. Кожен регіон має стати самодостатнім у забезпеченні певних стандартів життя населення. Тому необхідно виявити для кожного регіону сфери діяльності, які можуть забезпечити сталий розвиток, проблеми та шляхи їх подолання.

Починаючи з середини 1990-х рр. стрімко змінився достаток та добробут регіону, що зумовлено спадом промислового виробництва, зберегти вдалося лише харчову промисловість. Хоча у 2000 р. виробництво продуктів харчування складало лише 25,1 % від рівня 1990 р. частка харчової промисловості у загальних обсягах виробництва досягає більше 40 % [5, с. 104, с. 110]. Серед продуктів харчування особливе значення для всіх верств населення має молочна продукція. Молокопереробні підприємства впливають на економічні та соціальні здобутки регіонів, стан оточуючого середовища. Тому їх діяльність має відповідати основним вимогам сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вперше, концепція про неосферний розвиток, була обґрунтована В.І. Вернадським, яка послужила основою формування фундаментальних засад концепції сталого розвитку. В дослідження різних аспектів сталого розвитку зробили внесок ряд учених. Це, зокрема, наукові роботи Е. Денісова, Н. Кондратьєва, І. Шумпетера, Д. Форрестера та ін. Серед вітчизняних науковців, заслуговують на увагу наукові роботи Л. Мельника, М. Паламарчука, Л. Шостака, М. Згуровського, М. Хвесика [2]. Проте, проблемі сталого розвитку сучасних переробних підприємств регіону приділено недостатньо уваги, що зумовлює актуальність даної теми.

Метою статті є обґрунтування необхідності та розробка теоретичних засад оцінювання діяльності молокопереробних підприємств Херсонської області з позиції вимог сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Бурхливий розвиток економіки у кінці ХХ ст., призвів до розвитку виробництва, що забезпечував високі темпи економічного зростання в індустріальних країнах. Наслідком чого, став дефіцит природних ресурсів, виснаження запасів природних копалин, забруднення промисловими викидами навколишнього середовища, а результат – погіршення здоров'я і якості життя населення.

Усвідомлення світовим товариством цієї проблеми спонукало до прийняття у 1992р. в м. Ріо-де-Жанейро на конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку світової програми дій "Порядок денний на ХХІ ст.", де головною метою була розробка концепції сталого розвитку.

Аналізуючи визначення поняття "сталого розвитку", яке вперше було запропоноване у звіті комісії Брундтланд "Наше спільне майбутнє", сталим, можливо вважати, такий розвиток, "що задовольняє потреби сьогодення і не перешкоджає можливості прийдешніх поколінь задовольняти свої власні потреби" [1]. Головною особливістю сталого розвитку є соціальні досягнення, створення умов для зростання добробуту та забезпечення високого рівня життя для нинішнього та наступних поколінь. Основною базою для оцінювання мало стати три складові: економічна, соціальна, екологічна, але з 2010 року почали враховувати четверту – гендерну [6]. Оцінка людського розвитку країн передбачає використання показника валового національного доходу на душу населення. На регіональному рівні йому відповідає показник ВРП на одну особу, на рівні підприємства варто враховувати чинники, які впливають на економічні досягнення, з метою здійснення керованого впливу на них. Використання концепції сталого розвитку для економіки України є актуальною

проблемою, що спонукає до визначення стратегічних напрямів матеріального, соціального і духовного прогресу українського суспільства.

На сьогодні стан молокопереробних підприємств України має “подвійний” характер. Якщо економічна складова сталого розвитку позиціонує себе до позитивної тенденції розвитку, про що свідчать, статистичні показники розвитку галузі, то соціальна і екологічна – потребують уваги з боку суспільства.

Індикатор економічного розвитку $I_{економ}$ має базуватися на показниках, які характеризують економічні результати, або впливають на кінцевий результат. Для оцінки економічної діяльності молокопереробних підприємств можливо використовувати продуктивність праці, прибуток на одного працівника, фондоозброєність тощо:

$$I_{економ} = I_{фонд} + I_{пп} + I_{прибут},$$

де $I_{пп}$ – індикатор продуктивності праці; $I_{фонд}$ – індикатор фондоозброєності; $I_{прибут}$ – індикатор прибутку на одного працівника.

Для соціальної сфери молокопереробних підприємств властиве незначне матеріальне стимулювання працівників, недотриманням санітарно-гігієнічних норм праці. Крім того, на сьогодні праця на переробних підприємствах залишається мало престижною, що призводить до погіршення демографічної ситуації на периферії. Тому, рівень соціального розвитку в регіоні характеризується такими складовими, як заробітна плата, рівень зайнятості людей, рівнем освіти, охорони здоров'я тощо. Для підприємства можливо використовувати у якості основного показника рівень середньої заробітної плати: $I_{соц} = I_{ср з/п}$, де $I_{ср з/п}$ – індикатор середньої заробітної плати.

Екологічна складова сталого розвитку повинна відображувати вплив підприємства на збереження джерел сировини і захист навколишнього середовища від стоку забруднень. Гендерна складова сталого розвитку повинна передбачати однаковий статус для чоловіків та жінок. Це означає, що чоловіки та жінки мають однакові умови для реалізації своїх людських прав та однаковий потенціал для здійснення свого внеску у національний, політичний, економічний, соціальній сферах розвитку. Слід відзначити, що деякі дані у статистичній звітності підприємства не відображені. Тому, для визначення інтегрованого стану молокопереробних підприємств Херсонської області було проведено розрахунок індикатора сталого розвитку за двома складовими: економічна та соціальна: $ISD = (I_{економ} + I_{соц})/2$, де ISD – індикатор сталого розвитку; $I_{економ}$, $I_{соц}$ – індикатори сталого розвитку економічної та соціальної складової, відповідно (табл. 1).

Таблиця 1

Розрахунок ISD для молокопереробних підприємств Херсонської області за 2000 р.

Підприємство	$I_{фонд}$	$I_{прибут}$	$I_{пп}$	$I_{економ}$	$I_{соц} = I_{ср з/п}$	ISD	Рейтинг
Іванівський район							
ВАТ “Сільськогосподарське підприємство Іванівський маслозавод”	0,562	0,163	0,633	0,453	0,367	0,410	3
Каланчацький район							
ВАТ “Каланчацький маслозавод”	0,702	0,249	0,393	0,448	0,710	0,579	2
Новотроїцький район							
ВАТ “Новотроїцький маслозавод”	0,580	0,00024	0,318	0,299	0,403	0,351	4
Чаплинський район							
ВАТ “Чаплинський маслозавод”	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1
м. Херсон, Дніпровський район							
ВАТ “Херсонський маслозавод”	0,273	0,504	0,527	0,435	0,186	0,3105	6
м. Нова Каховка							
ВАТ “Новокаховський маслозавод”	0,589	0,610	0,462	0,554	0,124	0,339	5
Цюрупинський район							
ВАТ “Цюрупинський маслозавод”	0,373	0,101	0,624	0,366	0,255	0,3105	7

Результати розрахунку, наведені у таблиці 1 свідчать про те, що запропонована методика дозволяє виявити лідерів та аутсайдерів серед молокопереробних підприємств регіону. За базу порівняння було обрано найкращі показники між підприємствами, таким виявився ВАТ “Чаплинський маслосирзавод”. Так індикатор сталого розвитку ВАТ “Каланчацький маслозавод” (2-ге місце у рейтингу) у 1,86 разів перевищує аналогічний показник для ВАТ “Херсонський маслозавод” та ВАТ “Цюрупинський маслозавод” (6-ге та 7-ме місця). Індикатор розвитку для ВАТ “Сільськогосподарське підприємство Іванівський маслозавод” (3-ге місце) перевищує аналогічний показник ВАТ “Новокаховський маслозавод” (5-те місце) у 1,21 рази. Результат ВАТ “Чаплинський маслосирзавод” (1-ше місце) перевищує показник ВАТ “Каланчацький маслозавод” (2-ге місце) у 1,73 рази.

Молокопереробні підприємства розташовані переважно на сільських територіях. Для них фахівці пропонують проводити побудову індексів сталості шляхом порівняння з нормативними показниками або з базовим періодом [3].

У зв'язку зі складністю формування нормативних показників частіше проводять порівняння з певним періодом. Динаміку показників ВАТ “Чаплинський маслосирзавод” наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка показників ВАТ “Чаплинський маслосирзавод”

Показник	Рік			
	2000	2010	2011	2012
Показники економічного розвитку				
Фондоозбросність	1	0,699	0,752	0,796
Продуктивність праці	1	0,246	0,281	0,287
Прибуток на одного працівника	1	0,653	0,478	0,690
Показники соціального розвитку				
Середня з/п	1	1,789	3,190	3,9

Таким чином, до позитивних змін можливо віднести лише зростання рівня оплати праці. Показники економічного розвитку за десять років суттєво погіршились. Особливе занепокоєння викликає рівень продуктивності праці. Хоча у наступні роки спостерігається зростання показників, але воно занадто повільне. Наведені порівняльні оцінки не дають можливості оцінити поточні досягнення підприємства, вплив на нього різних чинників розвитку. Тому доцільно приділяти особливу увагу проведенню діагностики різних аспектів розвитку та класифікувати загальний стан підприємства за певними категоріями.

Існують різні підходи до такої оцінки. Так Савицька Г.В. [7] класифікує стан підприємства за внутрішніми факторами, які впливають на рівень економічної безпеки підприємства, а А. Є. Глинська [4] адаптувала запропоновану методику до особливостей підприємств легкої промисловості та вимог сталого розвитку.

У зв'язку з вимогою до збереження конфіденційності інформації наведено лише висновки з аналізу показників, які характеризують стан молокопереробного підприємства ВАТ “Чаплинський маслосирзавод” з позицій сталого розвитку. Так, за методикою А.Є. Глинської [4]: за показниками економічного розвитку – рентабельності реалізованої продукції ВАТ “Чаплинський маслосирзавод” має стан сталого розвитку; за прибутком на одного працівника – спостерігається тенденція до зменшення. За показниками соціального розвитку – коефіцієнт співвідношення рівня заробітної плати з середнім у переробній промисловості має загрозливий стан. Для підвищення ефективності функціонування ВАТ “Чаплинський маслосирзавод” необхідно забезпечити високий технологічний рівень його виробництва, який характеризується станом, динамікою оновлення та ефективністю використання високотехнологічних основних засобів. Цього можна досягти, за рахунок залучення інвестицій та власних коштів. Крім того, для спрямування діяльності молокопереробних підприємств на забезпечення стрімких позитивних зрушень у сталому розвитку, доцільно розширити перелік показників для проведення діагностики з обґрунтуванням їх нормативного значення на основі формування ідеалізованого образу підприємства.

Висновки. Оцінювання сталого розвитку молокопереробних підприємств регіону варто здійснювати шляхом їх позиціонування на основі розрахунку індексу сталого розвитку, аналізу динаміки основних складових цього індикатора. Для управління розвитком підприємства особливу увагу слід приділяти формуванню інформаційної бази для розробки нормативних показників, що дозволять створити ідеалізований образ підприємства, та методики експрес-діагностики поточного стану.

Література

1. Медоуз Д. Пределы роста. 30 лет спустя / Д. Медоуз, Й. Рандерс, Д. Медоуз ; пер. с англ. – М. : ИКЦ “Академкнига”, 2007. – 342с.
2. Попова О. Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / О. Л. Попова ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 352 с.
3. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / Б. Й. Пасхавер, О. В. Шубравська, Л. В. Молдаван ; за ред. Б. Й. Пасхавера ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 432 с.
4. Глинська А. Є. Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку підприємств легкої промисловості : автореф. дис. ... канд. екон. наук / А. Є. Глинські. – 2008.
5. Статистичний щорічник Херсонської області за 2003 рік / за ред. В. А. Вознюка. – Херсон : Голов. управ. статистики у Херсонській області
6. http://www.un.org/ru/development/hdr/2010/hdr_2010_complete.pdf
7. Савицкая Г. В. Экономический анализ : учебник / Г. В. Савицкая. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Новое знание, 2005. – 651 с.

References

1. Medouz D. Predely rosta. 30 let spustya / D. Medouz, Y. Randers, D. Medouz ; per. s anh. – M. : YKTs “Akademknyha”, 2007. – 342 s.

2. Popova O. L. Stalyy rozvytok ahrosfery Ukrayiny: polityka i mekhanizmy / O. L. Popova ; NAN Ukrayiny, In-t ekon. ta prohozuv. – K., 2009. – 352 s.
3. Vyklyky i shlyakhy ahroprodovol'choho rozvytku / B. Y. Paskhaver, O. V. Shubravs'ka, L. V. Moldavan ta in. ; za red. B. Y. Paskhavera ; NAN Ukrayiny ; In-t ekon. ta prohoz. – K., 2009. – 432 s.
4. Hlyns'ka A. Ye. Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm zabezpechennya staloho rozvytku pidpryyemstv lehkoyi promyslovosti : avtoref. dys... kandydata ekonomichnykh nauk / A. Ye. Hlyns'ka. – 2008.
5. Statystychnyy shchorichnyk Khersons'koyi oblasti za 2003 rik / [za red V. A. Voznyuka]. – Kherson : Holovne upravlinnya statystyky u Khersons'kiy oblasti.
6. http://www.un.org/ru/development/hdr/2010/hdr_2010_complete.pdf
7. Savytskaya H. V. Ekonomycheskyy analiz : Uchebnyk / H. V. Savytskaya. – 5-e yzd., pererab. y dop. – M. : Novoe znanye, 2005. – 651 s.

Надіслана/Written: 1.06.2014 р.

Надійшла/Received: 5.06.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Н. С. Миколайчук